[א]אלא על נפש שבעה וכרס מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וגזר תענית וירדו להם גשמים עד חצות ואמר הלל ואחר כך אכלו ושתו שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שכרות:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה [ב]פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים אלו הן מעמדות לפי שנאמר [ג]צו את בני ישראל את קרבני לחמי [ד]וכי היאך [ה]קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים [ו]הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית [ז](ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום ב' ועד יום חמישי ולא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו) [ח]ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי ותוצא הארץ ויכלו השמים [ט]פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת [י]כל יום שיש בו הלל אין (א) מעמד בשחרית קרבן מוסף אין בנעילה קרבן עצים אין במנחה דברי ר' עקיבא אמר לו בן עזאי [כ]כך היה רבי יהושע שונה קרבן מוסף אין במנחה קרבן עצים אין בנעילה חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי [ל]זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני יונדב בן רכב בעשרה בו בני סנאה בן בנימן בחמשה עשר בו בני (ב) זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול בני עדין בן יהודה באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה באחד בטבת לא היה בו מעמד שהיה בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים [מ]חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב [נ]בשבעה עשר בתמוז

נשתברו

אלא בנפש שבעה. מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר (תהלים קלו) נאה להאמר על השבע: **דאבי גובר.** שם אדם או מקום: **דשכיח בהו.** יין ושכרות ופשעי ולא יאמרו הלל:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה פרקים. במוסף. מפרש בגמרא (ו): **נעילת שערים.** מפורש בברכות ירושלמי בפרק תפלת השחר (ז) אימתי נעילה יש אומרים נעילת שערי מקדש וי"א נעילת שערי שמים שנועלים אותן לעת ערב בגמר תפלה. ונוהגין היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתם כדרך שמתפללין ביוהכ"פ: **אלו הן מעמדות.** המתענין מתפללין בעריהם שיתקבל ברצון קרבן אחיהם כדלקמן (ח): **לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו'.** שהתמיד בא מן השקלים של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות במקומם: **נביאים הראשונים.** שמואל ודוד בגמרא (ט) מפרש: **על כל משמר.** ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו ושמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד בירושלים שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיהם ולבד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות כדתניא בברייתא של מ"ט מדות והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לוים וישראלים: **כהנים ולוים.** של משמר היו עולים (ג) בירושלים כהנים לעבודה ולוים לשיר. ומכל המעמדות היו קבועין בירושלים לעמוד על קרבן אחיהם: **והשאר היו מתכנסין לעריהם.** ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ומתענין ומוציאין ספר תורה ביום תעניתם: **וקורין במעשה בראשית.** ובגמרא (י) מפרש טעמא: **ביום הראשון.** של שבוע: **קורין בראשית כו'.** פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן: **בששי ותוצא הארץ עד ויכולו.** לפי שבפרשת תוצא הארץ אין בה אלא שמונה פסוקים לפיכך אומר ויכולו: **פרשה גדולה.** שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים כגון פרשה ראשונה של בראשית יש בה חמשה פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא (כ) יהי רקיע באחד. וביום השני יהי רקיע באחד יקוו בשנים שיש בה ה' פסוקים. ביום השלישי יקוו באחד שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש בה ו' פסוקים: **וקורין אותה על פיהן.** כל אחד בפני עצמו. ובעי בגמרא (ל) מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה כו' דמשמע דבספר תורה קורין והדר תנא על פיהם. פרשה בנעילה ליכא: **כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד** (ד) **שחרית.** אותן שהיו בירושלים לא היו מתפללין על קרבן אחיהם שיש בו הלל לפי שאין להן פנאי לעשות מעמדם שקורין את הלל ומפני ההלל היו דוחין את המעמד: **קרבן מוסף.** יום שיש בו קרבן מוסף בירושלים אין (ה) מעמד בנעילה בירושלים. וכל שכן במנחה הסמוכה למוסף לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד שהוא אחד אין לך מוסף בלא שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של מעמד טרודים במוסף וישראל שבהן היו טרודים לחטוב עצים ולשאוב מים ודוחה אפי' מעמד דנעילה: **קרבן עצים.** בגמרא מפרש כגון אחד מט' זמנים. ואותו יום שהיה בו קרבן עצים אפילו לא היה בו מוסף היה נדחה מעמד של מנחה מפני קרבן עצים מפני שקרבן עצים קודם למנחה ודוחה מעמד הסמוך לו [ולא] של נעילה: **כך היה רבי יהושע דורש קרבן מוסף אין** (ו) **במנחה.** וטעמא מפרש בגמרא (מ): **זמן עצי כהנים והעם.** שמתנדבים עצים: **תשעה.** באלו הט' זמנים היו הכהנים והעם מתנדבים להביא עצים והיו מקריבים קרבן אותו היום ואפילו היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבין ומקריבין באלו תשעה זמנים: **בני ארח בן יהודה.** שכשעלו בני הגולה הם התנדבו תחילה באחד בניסן (ז) וספק להם עצים עד כ' בתמוז שהתנדבו בני דוד. ארח שמואל ומשבט יהודה היה: **בני דוד.** ממשפחת דוד המלך: סנאה בן בנימין זתוא בן יהודה בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה אחת הן ובגמ' (נ) מפרש אמאי מיקרו הכי: **בני עדין באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה.** ובגמרא (ס) מפרש אמאי קבעו להן אלו הזמנים: **באחד בטבת.** שהיה ר"ח [וחנוכה] לא היה בו מעמד כו':

נשתברו

שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שכרות. ולהכי היו אומרים הלל הגדול קודם שיאכלו וישתו ובפסוקי דזמרה נוהגין לומר שחרית ודווקא בפסוקי דזמרה קודם התפלה אבל בשעת תפלה אין אומרים אותו אלא בנפש שבעה ובכרס מלאה:

הדרך עלך סדר תעניות אלו

בכל יום שיש בו הלל אין בו מעמד שחרית. פי' דהיינו חנוכה דבשאר יום טוב לא משכחת לה בלא קרבן מוסף:

קרבן מוסף אין בו נעילה. פירוש יום שקרבין בו מוסף אין בו נעילה לפי שטרודין הם במוסף ואין להם פנאי לומר נעילה:

קרבן עצים אין בו מנחה. משום דעד המנחה היו טרודים בקרבן העצים אבל יש בו נעילה דלכל כך לא היו מאחרים על שעת נעילה דאמר בן עזאי כך היה וכו':

מנחה

עין משפט
נר מצוה

לד א מיי' פ"א מהל' תעניות הלכה טו [וטוש"ע א"ח סימן תקפה סעיף יא]:
א ב מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הלכה א סמג עשין קעב:
ב ג מיי' שם הלכה ב:
ג ד מיי' שם הלכה ג:
ד ה מיי' שם הלכה ו:
ה ו מיי' שם הלכה ז:
ו ז ח מיי' שם הלכה ח:
ט [מיי' שם הלכה ט]:
ז י מיי' פ"ה מהלכות תעניות הלכה ב סמג עשין מד"ס ג טור א"ח סימן תקמט:

◆

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם

אין גזעו מחליף. אם נקצץ, אף צדיק ח"ו אין גזעו מחליף. אם מת שלא יוליד בן כמותו א"נ אם יפול לא יקום, לכך נאמר ארז. כדכתיב (משלי כד) כי שבע יפול צדיק וקם (רשב"ם ב"ב פ.). **אף צדיק ח"ו אין עושה פירות.** שאוכל זכיותיו בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב, א"נ שאין מאכילין אותו פרי מעלליו, לכך נאמר תמר. כדכתיב נמי קרא אחרינא (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ב"ב שם). **מגביהו מן הקרקע טפח.** דהדר וצמח ואע"ג דלא הניח שום גרופים (שם). **בסדן.** שכבר נקצץ פעם אחרת וגדל (שם). **בבתולת השקמה.** שלא נקצצה מעולם (שם). **מן הפקק ולמעלה.** והוא הקשר שאצל הקנה פקיק ושמו כך (ברכות כח:). **לפי שאין גדעו מחליף.** אם יינק ממנו חוץ לקרקע הואיל ונקצץ בראשו (ב"ב שם). **ואמר אבינו מלכנו וגו'.** וכשראו שנענו בתפלה זו, הוסיפו עליה מדי יום ביום וקבעום לימי התשובה (סדור רש"י סי' קפ).

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בתעניות. של גשמים (יומא פז.). **ובמעמדות.** ארבעה ימים בכל שבת שאנשי משמר ישראל מתכנסין בעריהן ומתענין וקורין במעשה בראשית כדאמרינן במסכת תענית והתם מקשינן ותעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף, ומשנינן הכי קאמר כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ואפילו במנחה, לפי שבשלשה פרקים הללו תעניות הם ואין שכרות במנחה, אבל שאר ימות השנה אין נשיאת כפים במנחה, ויש מהן ארבע פעמים ביום (שם). **והוא אינו עומד על גביו.** תשמרו להקריב לי במועדו, היאך שומר אם אינו עומד על גביו (מגילה ג.). **על כל משמר ומשמר היה מעמד.** שבאין ועומדין בעזרה בשעת התמיד והן שלוחי כל ישראל לעמוד על קרבנן דכתיב תשמרו להקריב לי במועדו שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו (זבחים יח.). **זמן עצי כהנים והעם.** שעל ידי מעשה קבעו להם חכמים להתנדב עצים ולהביא למערכה, וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה, משא"כ בשאר מתנדבי עצים דאין מבערין אותן בזמן שיש עצים אחרים (לעיל יב.).

מסורת הש"ס

א) יומא פז., ב) [סוטה מ. ע"ש פרש"י], ג) ירושלמי ל"ג, ד) מגילה כב., ה) [יומא ד:], ו) [ע"ב], ז) [פ"ד ה"ה], ח) [דף כו:], ט) [לקמן כז.], י) [לקמן כז:], כ) [לקמן כז:], ל) [לקמן כח.], מ) [לקמן כח:], נ) [לקמן כח.], ס) [שם].

◆

תורה אור השלם

1. צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: במדבר כח ב

◆

הגהות הב"ח

(א) מתני' כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית כו' אין בו בנעילה כו' אין בו במנחה וכו' כצ"ל וכן בסמוך: (ב) שם בנ"י בני זתוא. נ"ב פ"א זתא: (ג) רש"י ד"ה כהנים וכו' היו עולים לירושלים כהנים וכו' על קרבן אחיהם והשאר היו כו' כצ"ל והד"א: (ד) ד"ה כל יום וכו' אין בו מעמד בשחרית אותן וכו' אחיהם ביום שיש בו הלל: (ה) ד"ה קרבן וכו' אין בו מעמד בנעילה וכו' שהוא אחד דאין לך מוסף: (ו) ד"ה כך היה כו' אין בו במנחה: (ז) ד"ה בני ארח כו' באחד בניסן וספקו להם עצים וכו' בני דוד ארח בן שמו ומשבט יהודה היה כצ"ל ותיבת שמואל נמחק:

◆

רבינו חננאל

בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם כו'.

◆

רבינו גרשום

דשכיחא ביה שכרות. ולא מצי מכווני לאחר אכילה. הדרן עלך סדר תעניות. בשלשה פרקים כו'. בתעניות ובמעמדות. ודאי מעמדות הן בכל יום, אלא לכך חשיב פרק בפני עצמו, דלא כל ישראל הן אלא של אותו משמר, ובתעניות יש כל ישראל.